

МІФОЛОГІЧНИЙ СВІТ ФОЛЬКЛОРУ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ В ПОЕЗІЇ ЮЗЕФА ЛОБОДОВСЬКОГО

Лариса Вахніна

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. Максима Рильського НАН України
ORCID: 0000-0002-1030-7140

Анотація: Стаття присвячена інспірації українського фольклору в творчості відомого польського поета Юзефа Лободовського, для якого Україна завжди була другою батьківщиною. На жаль, в Україні бракує ґрунтовних досліджень про його творчий метод. Без мальовничих краєвидів Волині та міфологічних персонажів українського фольклору неможливо уявити поетичну творчість Юзефа Лободовського. Увага буде приділена проблемі фольклоризму творчості поета в контексті категорії польсько-українського пограниччя, яка привертала увагу багатьох польських та українських дослідників. Творчість Юзефа Лободовського, присвячена Волині, відображає вплив на світ його уяви передусім українських автентичних народних традицій, зокрема календарно-обрядової поезії. Розглядаються форми використання поетом української фольклорної символіки. Фольклоризм творчості Юзефа Лободовського є глибоко органічним явищем, як і його візія України.

Ключові слова: фольклор, міфологічний світ, польсько-українське пограниччя, символіка

Серед проблем, яка займає особливе, місце, в українсько-польських, як фольклорних, так і літературних зв'язках, слід віднести саме специфіку інспірації українських фольклорних джерел у польській літературі. Це сточується передусім поетів “української школи” польського романтизму, творчість яких потребує сьогодні нової оцінки. Однак можна говорити і про нові зацікавлення польських митців українською тематикою в ХХ ст., як і в наш час.

Розглядаючи поетичну творчість Юзефа Лободовського, присвячену Україні, варто звернути увагу, що вона вже у ХХ ст. до певної міри продовжує кращі традиції польської романтичної літератури в новий час, хоча й відповідно вирізняється більш сучасними інтерпретаціями.

Україна, яку оспівував польський поет Юзеф Лободовський, залишається для нього не тільки “Малою батьківщиною”, але й певним сакраль-но-магічним місцем, яке постійно бентежить його поетичну душу вже

в повоєнний час (*Pieśń o Ukrainie*, 1958). Не випадково польська дослідниця Ядвіга Савіцька порівнює його сприйняття України з відчуттями Юліуша Словацького, який оспівував Україну у своїй творчості¹.

Саме Волинь з її поетичним світом фольклору найвиразніше втілюється в його поемі *Złota hramota*. Крім картин мальовничої сільської природи, Юзеф Лободовський використовує у своїх поезіях мотиви українських народних балад, у його поезіях можна зустріти описи сцен народних обрядів календарного циклу, особливо свята Івана-Купала. Його символіку можна порівняти з поетичними образами Лесі Українки в її Лісовій пісні. Образи чарівних мавок та папороті знаходимо у волинських віршах Юзефа Лободовського, де його муза відразу декларує «...to i ty się do czarów wołyńskich przyuczaj!». Українські фольклорні традиції відчуються майже в кожному рядку:

Przez brzeziny zielone i olszyny rdzawe
szła gromada wesoła rozśpiewanych Mawek...

Ja się Zwidów nie bałem, wiedziałem, że przyjazne.
Na Kupałę w las biegłem, kwiat paproci znalazłem,
teraz w izbie świeci czarodziejskie ziele
i pieśni są dzwięczniejsze, i na sercu weselej -
a wy to nie bierzcie mi za zle!

(*Dumy Wołyńskie*).

Краще зрозуміти проблему фольклоризму Юзефа Лободовського дозволяє його творча біографія, пов'язана з волинською землею у міжвоєнний час. Українські народнопісенні образи знайшли нове вираження, продовжуючи до сьогодні дивувати читачів своєю автентичністю, незважаючи на певне авторське переосмислення. Серед проблем, яка займає особливе місце в українсько-польських, як історичних, так і фольклорних і літературних зв'язках, слід віднести саме специфіку інспірації місця України у польській літературі.

Міфологічний світ пограниччя відображає надзвичайно широкий ареал фольклорних та етнографічних явищ, історичних, археологічних філософських та літературних джерел. Безумовно поезії Юзефа Лободовського, присвячені Волинському краю, заслуговують на детальний лінгвістичний та фольклористичний аналіз. Без використання українізмів важко уявити фольклоризм його творчості. Адже незважаючи на те, що вірші Лободовського написані польською мовою, в них відображено

¹ *Lobodowski: życie, twórczość, publicystyka, wspomnienia: w stulecie urodzin Józefa Łobodowskiego*, red. M. Skrzypek, A., „Scriptores”, nr 35, Lublin 2009.

український колорит, барви української природи, детально відтворено побут і звичаї українських селян.

У поемі *Złota gramota* одним з маркерів можна вважати слова *Pieśń nie zginie*, які перегукуються зі словами Тараса Шевченка «Наша дума, наша пісня – не вмре, не загине».

Українська народна творчість завжди була джерелом натхнення, як для польських романтиків, так і для всього слов'янського світу. Невипадково для багатьох творів польських поетів традиційними стали образи народних співців – кобзарів, без яких неможливо уявити художню своєрідність. Показовим є також створений Юзефом Лободовським образ українського лірника:

Oto wraca w śpiewające Ukrainę
zwykły lirnik, a jasność niezmierna,
prosty chłop, a tak patrzy i stąpa,
jakby w dłoni hetmański miał piernacz.

Музичні народнопісенні образи, які використовуються поетом, органічно вплітаються у тканину його рядків. Бандура згадується в його віршах, як символ України та її боротьби за незалежність.

Символіка, яку використовує Юзеф Лободовський, репрезентує найдавніші міфологічні уявлення, які до сьогодні збереглися у фольклорі пограниччя, де відбувся навіть певний процес консервації народних традицій, що характерно саме для регіону Західного Полісся. Це підтвердили дослідження, як польських, так і українських народознавців (К. Мошинський, А. Енгелькінг, В. Давидюк, С. Грица, Р. Кирчів та ін.).

Образ України, яка була своєрідною оазою для цілої плеяди польських митців та поетів ХІХ ст. став центральним у творчості Юзефа Лободовського. Фольклоризація його, осяяна міфологічним підтекстом рідної для поета «малої батьківщини» – Волині:

Zielony mój Wołyń
otaczał mnie, porywa i krąży w półsnie,
jak trzmiel znupony, gdy na dłonie uśnie-
(*Złota gramota*).

Постать Вернигори, яка часто зустрічається у польській літературі, знайшла своє відображення і в творчості Юзефа Лободовського:

Niebo na wschodzie stanęło w chmurach i krwawej purpurze,
konie kozackie tętnią w wołyńskich borach,
zrywa się ze snu Sawa, wyteżę wzrok Wernyhora,
dzwonią liry...

(*Wrota kijowskie*)

Слід відзначити, що історизм та фольклоризм завжди були основними чинниками польської літератури. Звернення до фольклору було органічним і для Юзефа Лободовського. Це стосується як рівня автентичності фольклорних традицій, так і проявів етнічної свідомості, яка часом незалежна від українського чи польського фактору, виявляється передусім як “місцевий” менталітет, прив’язаний до певної території, яка сприймається місцевими жителями як їхня “мала батьківщина”.

Обізнаність з минулим України засвідчує і творчий доробок Юзефа Лободовського. У зв’язку з цим слід розрізнити кілька історико-часових просторових уявлень про Україну як “малу батьківщину”. З одного боку це традиційне поєднання живописного та музичного при змалюванні картин мальовничої української природи, зокрема, степу, та вроди українських дівчат, що часто вважають даниною моди на етнографізм. Та водночас поряд з традиційними пейзажними мотивами та картинками з сільського побуту та життя, постійними героями творів польських поетів стали українські козаки як лицарі волі та правди. У Юзефа Лободовського Україна, на нашу думку, виходить за межі “малої батьківщини”. Адже про це свідчить і його промовиста поезія.

У його творчості поєднуються поряд з фольклорними, історичні та філософські джерела, без яких неможливо було б увявити творчий метод поета. Використання таких різнопланових джерел, пояснюються формуванням творчості митця на стиці культурних традицій, тому через усе своє життя й творчість Юзеф Лободовський проніс свій “пограничний” менталітет, підґрунтям якого є толерантність до інших культур та народів. Саме український фольклор став одним з джерел його поетичного натхнення. Це стосується як рівня автентичності фольклорних традицій, так і проявів етнічної свідомості, яка часом незалежна від українського чи польського фактору, виявляється передусім як “місцевий” менталітет, прив’язаний до певної території, яка сприймається місцевими жителями як їхня “мала батьківщина”. Пограниччя стало надзвичайно важливим простором не тільки взаєморозуміння, а й взаємовпливу традицій, переходу їх в іншомовне середовище, де культури і зокрема фольклор різних народів взаємодіяли, взаємозбагачувалися і навіть синтезувалися. Йдеться як про сам феномен українсько-польського культурного та літературного пограниччя, його наукове обґрунтування та розуміння, так і про його втілення в польській літературній традиції. Проблема фольклоризму завжди, до певної міри, мала дискусійний характер. Як правило, досі вона вирішувалася переважно на матеріалі творчості одного чи кількох письменників, діячів певної літературної школи, якщо ж говорити про аналогічні роботи, які торкалися цієї проблеми, то найвагомішою щодо польської літератури залишаються дослідження Романа Кирчіва. Хоча не можна не згадати в цьому контексті дослідження Стефана Козака та Євгена Нахліка.

Питання фольклоризму обговорювалися нещодавно і на панелі, в якій брали участь фольклористи декількох країн на XVI міжнародному з'їзді славістів (Белград, 2018 р.).

Важливо, що поет звернув увагу на значну роль, яку відіграли у зацікавленні польських поетів українським фольклором тогочасні літературні часописи, на сторінках яких популяризувалась народна творчість та численні фольклористичні, етнографічні та археологічні студії на українську тематику таких дослідників, як Кристин Лях Ширма, Стефан Вітвіцький, а також збірники Вацлава Залеського, Жеготи Паулі, Зоріана Доленги Ходаковського. Обізнаність з їхніми публікаціями відчувається також в нарисах Юзефа Лободовського за часів його перебування як редактора місцевого часопису в Луцьку.

Пограниччя висуває перед дослідниками широкий спектр проблем, які вимагають нових оцінок та підходів, вирішення яких дасть можливість виявити також особливості міфологічного бачення через призму народної поезії Юзефа Лободовського.

Завдяки поезіям Юзефа Лободовського, присвячених Україні, можна здійснити спробу реконструкції фольклорних традицій, які зафіксовано в його поетичній творчості. Його інспірації ще до кінця не відкриті в українському фольклористичному дискурсі.

У його творчості, на нашу думку, можна також побачити близькість поетичних описів польсько-українського пограниччя, до творів українського поета Богдана-Ігоря Антонича, також вихідця з порубіжжя.

Ці спостереження вимагатимуть окремого дослідження.

Чи можна говорити про подвійну ідентичність Юзефа Лободовського, поляка, закоханого в українську природу, народну пісню, звичаї та вірування простих селян, які були для нього втіленням далекої батьківщини в часи його вимушеної еміграції, де його надією завжди було порозуміння народів .

БІБЛІОГРАФІЯ:

- Kirčiv Roman. 1971. *Ukraińs'kij fol'klor u pol's'kij literaturì*. Kiiw: Naukova dumka [Кирчів Роман. 1971. *Український фольклор у польській літературі*. Київ: Наукова думка].
- Siryk Ludmiła. 2002. *Naznaczonej Ukrainą. O twórczości Józefa Łobodowskiego*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Skrzypek, Marcin, Zińczuk Aleksandra (red.). 2009. *Łobodowski: życie, twórczość, publicystyka, wspomnienia. W stulecie urodzin Józefa Łobodowskiego*. „Scriptores” 34. Lublin: Ośrodek „Brama Grodzka-Teatr NN”.

THE MYTHOLOGICAL WORLD OF FOLKLORE OF THE POLISH-UKRAINIAN
BORDER IN THE POETRY OF JÓZEF ŁOBODOWSKI

Abstract: The article is devoted to the inspiration of Ukrainian folklore in the works of the famous Polish poet Józef Łobodowski, for whom Ukraine has always been a second homeland. Unfortunately, in Ukraine there is a lack of deep research on his creative method. Without Volyn's picturesque landscapes and mythological characters of Ukrainian folklore cannot be imagined by Józef Łobodowski's poetic creativity. Attention will be paid to the problem of the poetry's folklorism in the context of the Polish-Ukrainian border category, which has attracted the attention of many Polish and Ukrainian researchers. The creative work of Józef Łobodowski, dedicated to Volyn, reflects the influence on the world of his imagination, first of all, of Ukrainian authentic folk traditions, in particular calendar-ritual poetry. Forms of using the poet of Ukrainian folklore symbolism are considered. Folklorism of Józef Łobodowski's work is a deeply organic phenomenon, as is his vision of Ukraine.

Keywords: folklore, mythological world, Polish-Ukrainian border, symbolism

MITOLOGICZNY ŚWIAT FOLKLORU POLSKO-UKRAIŃSKIEGO POGRANICZA
W POEZJI JÓZEFA ŁOBODOWSKIEGO

Streszczenie: Artykuł poświęcono zagadnieniu oddziaływaniu folkloru ukraińskiego na twórczość znanego poety polskiego Józefa Łobodowskiego, dla którego Ukraina zawsze była drugą ojczyzną. Niestety w Ukrainie brakuje dogłębnych badań na temat jego metody twórczej. Malownicze pejzaże Wołynia oraz postacie mitologiczne folkloru ukraińskiego są bez wątpienia charakterystycznymi cechami jego utworów. Autorka zwraca uwagę na zagadnienia folklorizmu twórczości poety w kontekście kategorii pogranicza polsko-ukraińskiego, poruszonym przez wielu badaczy polskich i ukraińskich. Twórczość Józefa Łobodowskiego, poświęcona Wołyniowi, odzwierciedla wpływ na świat jego wyobraźni przede wszystkim ukraińskich autentycznych tradycji ludowych, zwłaszcza poezji obrzędowej i okolicznościowej. Rozpatrzono formy ukraińskiej symboliki folklorystycznej, które wykorzystywał poeta. Folklorizm twórczości Józefa Łobodowskiego jest zjawiskiem głęboko organicznym.

Słowa kluczowe: folklor, świat mitologiczny, pogranicze polsko-ukraińskie, symbolika